

Ur *Fjärde Internationalen 2-1989*

Maria Sundvall

Nicaragua: Revolutionen lever — men under press

19 juli 1979 störtade en mäktig folkresning i Nicaragua diktatorn Somoza. Det var Sandinistfronten för nationell befrielse, FSLN, som ledde upproret och som fick en helt avgörande roll i den nya regeringen.

Idag är ekonomin nära kollaps och sandinistregeringen har genomfört en ekonomisk åtstramning lika hård som dem Internationella Valutafonden brukar pressa regeringarna i tredje världen till — men utan att Nicaragua fått något stöd från valutafonden i utbyte.

Efter det senaste åtstramningspaketet i januari 1989 har alla livsmedelssubventioner tagits bort. Köpkraften har sänkts till 1940-talets nivå. 35.000 statligt anställda har eller ska avskedas. Det är kredit- och investeringsstopp. För första gången skär man också i sociala reformer som utbildning och sjukvård.

Det är ett dystert panorama efter tio års revolution och det ställer var och en som stöder den nicaraguanska revolutionen inför två oundvikliga frågor: Hade det kunnat gå annorlunda, vilket var felet? Och vilken är vägen framåt från dagsläget?

Det korrekta svaret på den första frågan är förstås att felet är USA:s. Än en gång har det visat sig att makthavarna i Washington har alla trumf på hand för att förstöra de revolutioner de inte kan förhindra. USA:s militära och ekonomiska krig har kostat Nicaragua mellan 1,4 miljarder och 4 miljarder dollar (mellan cirka 9 och 25 miljarder kronor).

Spåren känns igen från Vietnam. Än en gång har det visat sig att talet om en världsimperialism inte är tomma vänsterfloskler utan verkliga, kännbara hot för dem som prövar andra utvecklingsvägar.

Det är ett korrekt svar. Men otillräckligt. För varje revolutionär i Latinamerika — liksom i övriga världen — måste ju räkna med att USA intervenerar, saboterar, terroriserar. Så nästa, oundvikliga fråga är: betyder det att revolutionerna är omöjliga? Eller finns det ändå utvecklingsvägar?

Dessa frågor diskuteras idag i Nicaragua. Sedan början av året förs en diskussion i pressen om de ökade eftergifterna gentemot borgarklassen. Det spekuleras om att det finns skilda linjer inom sandinistfronten i denna fråga.

Frågorna diskuteras också — och måste diskuteras — inom vänstern i hela västvärlden. Will MacMahons artikel från den brittiska tidskriften *Socialist Outlook* är ett inlägg i den nödvändiga debatten. Det är ett givande inlägg, som ändå väcker vissa tveksamheter och kommentarer.

Två axlar

Men först en rask tillbakablick på de gångna tio åren. Sandinisternas politik för det nya, befriade Nicaragua kom snart att följa två axlar:

För det första gällde det att förstärka och befästa revolutionen genom att snabbt genomföra grundläggande sociala reformer och genom att organisera ett massdeltagande i det politiska livet. En jordreform inleddes. Alfabetiseringskampanjen sänkte analfabetismen från 50 till 14 procent. Sjukstugor och byskolor byggdes på landsbygden.

Massorganisationer växte fram. Idag är 140.000 arbetare organiserade i sandinistfacket CST.

Lantarbetarförbundet ATC organiserar 60.000 permanent anställda lantarbetare och totalt 130.000 under skördetiden. Den största — men också mest mångskiftande — massorganisationen är kvarterskommittéerna CDS, som beräknats ha upp till en halv miljon medlemmar.

För det andra beskrevs den ekonomiska inriktningen av sandinisterna själva som ”bland-ekonomi” och att bevara ”alliansen” med borgarklassen. Det handlade om att uppmuntra privatsektorn att delta i ekonomin, samtidigt som staten skaffade sig en lång rad instrument för att kontrollera den ekonomiska utvecklingen. Banker, försäkringsbolag och diktatorn Somozas egendomar förställdes omgående efter segern. Det infördes statsmonopol på utrikeshandeln. Samtidigt började man planera för några stora statliga industriprojekt, som på sikt skulle kunna utgöra ett alternativ till privatsektorn.

Men kring 1981 inledde USA sina ekonomiska och politiska angrepp på Nicaragua. Landet utestängdes från förmånliga lån i sådana internationella finansinstitut som kontrolleras av USA. Högerterroristerna *contras* fick militärt och ekonomiskt stöd från USA för att bygga upp sin armé och börja sina terrorattacker mot Nicaragua. Underrättelsetjänsten CIA minerade landets hamnar och bombade oljedepåer. USA-marknaden stängdes för nicaraguanska exportprodukter. Från 1985 infördes ett totalt handelsembargo från USA:s sida mot Nicaragua.

Till denna ekonomiska och militära krigföring får vi lägga effekterna av den internationella krisen. Det är just vid början av 80-talet som råvarupriserna börjar rasa och utlandsskulden blir en explosiv fråga i tredje världens länder, även i Nicaragua.

Kriget och krisen ledde till att sandinisternas projekt för det nya samhället förändrades. Istället för att genomföra sociala reformer handlade det alltmer om att bevara massornas levnadsstandard. Och istället för att göra ekonomiska framsteg handlade det om att hålla produktionen uppe. Särskilt viktigt blev det att garantera produktionen av det valutainbringande kaffet.

Under trycket från kriget drog sandinistfronten även en del politiska lärdomar ur tidigare misstag. *Contras* lyckades få en social bas bland Atlantkustens indianbefolkning, som avlägsnades alltmer från regeringen i Managua. Till det bidrog också sådana misstag som förflyttning av en stor koloni miskitoindianer från deras traditionella boplatser vid gränsfloden Coco längre in i landet. På samma sätt hotade *contras* att få en social bas bland småbönderna i norra Nicaragua, särskilt i områdena nära gränsen till Honduras.

Sandinistregeringen besvarade till slut dessa hot med en förstärkt allianspolitik. Från 1985 inleddes en ny fas av jordreformen med en snabbare utdelning av jord till enskilda bönder. Och 1986 beslöts om autonomi för Atlantkusten.

Det var från 1985 som den ekonomiska modellen började knaka rejält, för att inte säga kollapsa. Det mest synliga tecknet på den kollapsen var att inflationen sköt fart. Orsaken var helt enkelt att kriget, den ekonomiska blockaden, viljan att bevara den sociala servicen skapade galopperande underskott i alla budgetar. Underskott som i sista hand täcktes med hjälp av sedelpressarna. Det vill säga — med inflation. I slutet av 1987 förlorade man definitivt kontrollen över inflationen och fick en så kallad hyperinflation på rekordnivån 34.000 procent!

Lägg därtill de svåra naturkatastroferna. Senast hösten 1979 hemsöktes Nicaragua av orkanen Joan som på två dygn förstörde värden motsvarande 40 procent av bruttonationalprodukten.

Det är det här ökande trycket som gjort att det inte längre gått att upprätthålla den sandinistiska modellen. Tre omfattande åtstramningspaket har lagts fram sedan februari -88. Följderna beskrev jag i början av artikeln.

Ensidig exportsatsning

Det finns bedömare som menar att en del av problemen idag går tillbaka på att man inte bröt med den rådande jordbruksexportmodellen. Carlos Vilas, en argentinsk ekonom som arbetat för olika ministerier i Nicaragua, berättar i en artikel nyligen i USA-tidningen Socialist Action, att regeringen under de första åren efter revolutionen förde en livlig debatt om den ekonomiska inriktningen. Skulle man fortsätta att satsa på exportgrödorna? Eller skulle man stödja småbönder som producerar basvaror för en inhemsk marknad? -

Sandinistregeringen valde exportsatsningen. I historiens ljus är det lätt att se att det hade funnits fördelar med det andra alternativet: Landet skulle inte behöva importera baslivsmedel. Ekonomin skulle bli mindre beroende av råvarupriserna på världsmarknaden - vilka började sjunka raskt kort tid efter sandinisternas seger. Man skulle inte ta risken med stora statliga projekt som inte var avpassade till infrastruktur och teknologisk nivå i landet.

Vilas hävdar att motivet för jordbruksexportsatsningen var att tillfredsställa den jordägande storborgarklassen, så att den skulle delta i "blandekonomin".

Men det fanns givetvis också ett motsatt skäl: att exportinkomsterna skulle göra det möjligt att föra en social stimulanspolitik. Det vill säga, en politik för att förstärka de fattigares ställning i samhället - och därmed förstärka revolutionen!

Vilas' kritik är förstås en "vänsterkritik", men den sammanfaller delvis med de "högerkritiker" — bland annat bland svenska socialdemokrater — som säger att sandinisterna nu betalar priset för en vansinnig subventionspolitik. Hade sandinisterna stramat åt tidigare skulle dagens paket inte ha blivit nödvändigt, säger de. Och det är lätt att nämna exempel på "vansinnigheter": Stora sociala projekt som skapar budgetunderskott samtidigt som det inte finns någon utländsk finansiering. Oerhört förmånliga krediter till småbönder samtidigt som regeringen inte förmådde kontrollera inflationen — vilket betydde att pengarna i praktiken skänktes bort.

Det går säkert att hitta mängder av faktiska misstag och felbedömningar. Men i Nicaraguas fall är det så övertydligt att ekonomiska åtgärder hela tiden har politiska syften och politiska effekter.

Om inte sandinisterna hade satsat på "realistiska" skol- och sjukvårdsprojekt — och om de inte hade hämtat resurserna till dem från exportinkomsterna — skulle då revolutionen ha stått så stark genom alla påfrestningar? Skulle inte FSLN för länge sedan ha förlorat sin politiska bas? Skulle inte USA ha lyckats bygga upp en inre motståndsfrent?

Bryta alliansen

En annan vanlig vänsterkritik är att regeringen borde bryta alliansen med borgarklassen och bland annat nationalisera fler industrier. I samma nummer av Socialist Action skriver två USA-ekonomer, John Miller och Joe Ricciardi, att stödet till privatkapitalet är ansvarigt för en stor del av budgetunderskottet. Ett underskott motsvarande 9,8 procent av bruttonationalprodukten beror på växelkursförluster, därför att regeringen gett subventioner till exportörerna. Dessutom har billiga krediter till storproducenter ytterligare ökat underskottet.

Men denna stimulans har inte övertygat privatkapitalet om att producera, säger Miller och Ricciardi. Tvärtom — samtidigt som privatsektorn svarar för 60 procent av produktionen står den endast för 20 procent av investeringarna. Andra källor uppger att privatsektorn fört ut 1,7 miljarder dollar (närmare 11 miljarder kronor) ur landet sedan revolutionen.

Det är i själva verket högst begripligt. Borgarklassen vet att den inte längre har den politiska

makten i landet. Som Miller och Ricciardi formulerar det: ”Kapitalisterna fruktar att de, oavsett löften om eftergifter, ska tvingas investera i sin egen dödshjälp.”

Will Mac Mahon ansluter sig till en liknande vänsterkritik när han säger att FSLN måste eliminera grogrunden för kapitalismen genom att inte längre låta den fria marknaden och de fria priserna skada de fattiga och förtryckta. Enligt MacMahon skulle det bland annat innebära att återinföra matsubventioner; att ta jorden från återstående storgodsägare och överlämna den till jordlösa för produktion av basgrödor; att satsa på konsumtionsvaruindustri för att kunna erbjuda bönderna industrivaror i utbyte mot jordbruksprodukterna.

Men rent ekonomiskt — hur mycket skulle omfattande nationaliseringar verkligen lösa? Den främsta uppgiften är fortfarande att överhuvudtaget industrialisera landet. Den enda tillgång som verkligen är en produktiv resurs är jorden. Industrierna är fåtaliga — i början på 80-talet beräknade man att det fanns 120 företag med fler än 50 anställda men 15.000 småverkstäder!

Dessutom är industristrukturen inte avpassad för landets behov. Det är oftast en ytterst importberoende sammansättningsindustri, som kostar mer i dyrbar valuta än den ger i verkliga resurser för landet. De stora jordbruken, framförallt inom bomullssektorn, där privatkapitalet fortfarande har sina starkaste fästen, är likaså mycket beroende av import av insatsvaror.

Slutligen har sandinisterna gång på gång upplevt problem med att administrera den existerande statliga sektorn.

Att nationalisera fler industrier skulle alltså vara av tveksamt värde för att stärka ekonomin. Och det går inte att förneka att det skulle ha ett politiskt pris — framförallt i form av risk för ökad internationell isolering.

Vändpunkt

Ändå har MacMahon säkert rätt — den här situationen är en vändpunkt för revolutionen, då det är nödvändigt att slå till mot det saboterande privatkapitalet. För det som händer just nu är att borgerligheten pressar på. Politiskt är den borgerliga oppositionen ett försumbart alternativ. Militärt har högerns legosoldater besegrats. Men ekonomiskt skördar högern idag frukten av tio års ekonomisk, militär och politisk utnötning. Privatkapitalet ställer långtgående krav och i det ”ekonomiska samförståndets” namn hotas nu även en rad grundläggande erövringar. Regeringen har lovat att inte konfiskera någon mer jord, statsmonopolet på utrikeshandeln hävs för delar av charkuteriindustrin. Sandinisternas bas, samhällets fattigaste, drabbas och såväl aktiva arbetarprotester som passivt missnöje och demoralisering ökar.

En sådan situation är oerhört farlig för en folklig revolution, som inte har någon annan styrka än det folkliga stödet. Det viktigaste med åtgärder som radikaliserar revolutionen är därför förmodligen att de skulle kunna förstärka den folkliga uppslutningen. När sockerbruket San Antonio förstatligades förra sommaren var det en provokation mot Nicaraguas största företagarfamilj, Pellas. Och det var samtidigt en uppmuntran till de arbetande: se här, det är inte bara de fattigaste som ska bära krisens bördor i Nicaragua!

Kompromisser har varit nödvändiga och det har haft vissa effekter. Till exempel är det uppenbart att den ekonomiska utvecklingen första åren efter revolutionen vida överträffade de latinamerikanska grannländerna. Men det kan komma en tid när en enda ytterligare kompromiss hotar revolutionens själ.

Makten till arbetarna

Därför är det så viktigt, när MacMahon framhåller att det inte bara räcker med ekonomiska åtgärder. De vanliga nicaraguanernas deltagande i revolutionen måste också öka. MacMahon säger att FSLN haft makten på arbetarnas vägnar, men att det nu är dags att överföra makten till de arbetande själva.

Särskilt viktigt blir ett sådant perspektiv i en situation när fler bedömare talar om ökad byråkratisering, och om hur "ledarna" avlägsnar sig från de "ledda". I december publicerades en artikel av sociologen Luís Sena i den nicaraguanska tidskriften *Pensamiento Crítico*. Han beskriver hur massorganisationernas självständighet underminerats därför att de tvingats prioritera övergripande nationella behov — som försvar och produktion — framför sina medlemmars behov. Visserligen deltar folkliga organisationer brett i olika beslutsprocesser — men ett sådant deltagande innebär inte reell makt. Han talar om byråkratiska deformationer och om nedärvda patriarkaliska sociala relationer. Och han varnar för att resultatet är passivitet — en passivitet som i denna tid av nya prövningar för revolutionen kan visa sig ödesdiger.

MacMahon pekar alltså på vad som kan bli avgörande steg framåt för revolutionen — demokratisering och ekonomisk radikalisering. Däremot gör han en del mer tveksamma beskrivningar och bedömningar av den nicaraguanska revolutionen.

Så skriver han till exempel att sandinisterna inte var ett "sammanhållet revolutionärt marxistiskt ledarskap" 1979. Nej, det är sant — individer och strömningar med olika ursprung anslöt sig till FSLN. Det är välbekant att en sandinist som Eden Pastora — vilken snart lämnade landet och anslöt sig till *contras* — räknade sig som socialdemokrat.

Socialistiskt ledarskap

Men det råder inget tvivel om att sandinistfronten var ett socialistiskt ledarskap — som lyckades bli en revolutionär pol i det nicaraguanska samhället och som därför attraherade även andra grupper. Fronten bildades 1961 av unga revolutionärer som inspirerats av uppsvinget i arbetarkampen mot slutet av 50-talet, såväl som av den kubanska revolutionen. De bröt uttryckligen med det moskvatrogna kommunistpartiet, som sågs som oförmöget att leda en masskamp mot diktaturen.

Redan från början är det klart att sandinisterna ser den kommande nicaraguanska revolutionen som socialistisk. Så här skrev Carlos Fonseca, en av FSLN:s grundare och ideologiska förgrundsgestalter, i den programmatiska skriften "Hora Cero" från 1969:

Sandinistfronten för nationell befrielse anser att för närvarande och under en viss tid framöver genomgår vi i Nicaragua en etapp, då en radikal politisk kraft börjar träda fram. Följaktligen är det för närvarande nödvändigt att vi med stort eftertryck hävdar att vårt främsta mål är den socialistiska revolutionen, en revolution med målet att besegra yankee-imperialismen, dess lokala agenter, de falska motståndsmännen och de falska revolutionärerna.

Även i handling bekräftade sandinistfronten sin roll av socialistiskt ledarskap. Fronten ställde sig i spetsen för en revolution som baserade sig på proletariatet, inklusive den så kallade informella sektorn, och på fattigbönderna. Det var en revolution som utgick från demokratiska krav mot diktaturen och mot imperialismen — men som riktades mot centrala delar av den borgerliga statsmakten genom kraven: upplös nationalgardet och expropriera Somozas egendomar.

Därför delar jag inte heller MacMahons bedömning att revolutionen 1979 inte var socialistisk, utan bara riktad mot den härskande eliten och mot imperialismen. I själva verket är detta just

kännetecknet för den socialistiska revolutionen i tredje världens länder: den startar kring demokratiska krav (politisk demokrati, jordreform och så vidare) och kan då ena breda grupper. Men för att lösa de demokratiska frågorna måste proletariatet och dess företrädare ta makten.

I botten ligger en skild karaktärisering av vad Nicaragua efter 1979 är för ett slags samhälle. För MacMahon blir beskrivningen av frontens karaktär och av dess allianspolitik ett argument för att det avgörande brottet fortfarande återstår. Han kallar det en arbetar- och bonderegering som måste bryta i riktning mot en socialistisk revolution. Det vill säga, för MacMahon är inte sandinistregeringen en verkligt socialistisk regering. Och Nicaragua är inte en arbetarstat.

Problemet med en sådan karaktärisering är att den ger en mycket endimensionell bild av vad en verkligt socialistisk regering kan göra, av vad en arbetarstat är för något.

Arbetarstat

Fjärde Internationalens tolfte världskongress 1985 valde att karaktärisera Nicaragua som en arbetarstat. Frågan om vem som har statsmakten avgörs, skriver resolutionen om Centralamerika, av vilka krafter som har den ”strategiska beslutsmakten”. Nicaragua var en militärdiktatur under Somoza och nationalgardet var därför den absolut mest centrala delen av den borgerliga statsapparaten. Just denna del förstördes av revolutionen 1979. FSLN, som företrädare för de arbetande massorna och med ett socialistiskt program, tog makten och kontrollen över statens nervpunkter.

Men kännetecknas inte en arbetarstat, produkten av en socialistisk revolution, av att produktionen övergår i samhällets ägo? Nej — så här argumenterar resolutionen:

Att erövra den politiska makten och kontrollen över de väsentliga delarna av statsmakten är början (min kursivering M.S.) på varje proletär revolution och gav FSLN instrumenten för att försvara revolutionen, för att fördjupa den, bredda och stärka dess sociala bas, för att göra ingrepp i den borgerliga egendomen och ändra ekonomins inriktning i den klass' intressen som gjorde revolutionen.

Jo, men måste inte socialiseringen ändå vara en rätt snabb process? Så här skriver resolutionen:

Takten i dessa omvandlingar — särskilt i ett land där produktivkrafterna är mycket svagt utvecklade, där det finns extremt beroende och som också möter ett enormt imperialistiskt tryck — beror av en lång rad inhemska och internationella politiska, sociala och ekonomiska faktorer.

Det sista är förstås ett oerhört väsentligt påpekande. På liknande sätt betonar Leo Trotskij i ”Den permanenta revolutionens teori” att de socialistiska åtgärderna inte behöver genomföras med ens efter ett socialistiskt maktövertagande. Han talar om att det är styrkeförhållandena som avgör hur långt proletariatet vid makten går och att revolutionens förlopp måste variera oerhört mycket beroende på om det rör sig om ett utvecklat eller ekonomiskt outvecklat land.

I fallet Nicaragua är det uppenbart att styrkeförhållandena i förödande hög grad har varit och förblir internationella. Beroendet av världsmarknaden och den imperialistiska aggressionen betyder ofta oerhört mycket mer än inhemska politiska beslut.

Varför kan denna diskussion om ”arbetar- och bonderegering” eller ”arbetarstat” vara så viktig? Är det inte bara semantiskt hårklyveri? Nej, det handlar inte bara om en teoretisk karaktärisering utan om en förståelse för vilka uppgifter en revolutionär regering ställs inför. I Nicaragua — liksom i kommande revolutioner i tredje världen-länder — kanske det är nödvändigt med en längre NEP-period av samma slag som den Nya Ekonomiska Politiken i Sovjetunionen på 20-talet. Även då gavs privatsektorn friare tyglar, utan att det för den skull hade varit riktigt att beteckna staten som något annat än en arbetarstat.

Att säga att en långvarig NEP-period kan vara nödvändig betyder inte att idealisera en sådan politik. Den innebar risker för revolutionen i Sovjet på 20-talet: berikande av nya skikt av mellanhänder och storbönder, urgröpning av revolutionens sociala bas. På samma sätt innebär den risker i Nicaragua idag — risker som just nu fördjupas inför våra ögon.

Att beteckna Nicaragua som en arbetarstat betyder inte heller att förneka arbetarstatens bräcklighet. Det är uppenbart att det handlar om ett samhälle i övergång mellan kapitalism och socialism, men ett instabilt övergångssamhälle där styrkeförhållandena är svåra, där internationella faktorer spelar en avgörande roll och där revolutionen riskerar att strypas.

Revolutionen lever

Situationen är svår, men ännu har inte revolutionen strypts. Ännu lever den. Ännu mobiliseras den nicaraguanska fattigbefolkningen till revolutionens försvar. Ett talande exempel är mobiliseringen under orkanen Joan 1988. Tiotusentals människor deltog då aktivt för att skydda människoliv och materiella resurser mot orkanens härjningar. Tack vare dessa insatser blev antalet offer oerhört lågt. Det är ett av flera tecken på revolutionens fortsatta styrka.

Alla opinionsundersökningar visar också att FSLN fortfarande har det överväldigande största stödet av alla partier — även om antalet osäkra och potentiella soffliggare ökar. I en intervju i den belgiska socialistiska veckotidningen *La Gauche* förklarar biståndsarbetaren Pol Geeraert detta på följande sätt:

— För det första erkänner nicaraguanerna FSLN som en revolutionär organisation; dess ledande roll i den revolutionära kampen och i segern. Det vill säga, att fronten lett erövrandet av den politiska makten.

— För det andra erkänner de FSLN:s roll för att försvara revolutionen mot attackerna (genom konkreta svar och mobiliseringar).

— För det tredje stöder även icke-sandinister FSLN för att de garanterat befolkningens säkerhet på den folktäta Stillahavskusten.

— För det fjärde, beror stödet på förbättringarna för folkliga skikt: förbättringar som rätt att organisera sig, utbildning, sjukvård. Demokratiska rättigheter överhuvudtaget. Det kollektiva minnet av Somozadiktaturen med de tusentals döda och sårade, är inte utplånat.

— För det femte, beror stödet på jordreformen och andra reformer på landsbygden.

— För det sjätte, är de flesta övertygade om att folket i länder som Honduras, El Salvador och Guatemala lever i värre situationer. Det är en ökad medvetenhet om verkligheten i Centralamerika.

— Stödet till sandinisterna är odiskutabelt. Men det varierar i styrka. Särskilt eftersom vissa erövringar pressats tillbaka under trycket av de ekonomiska realiteterna.